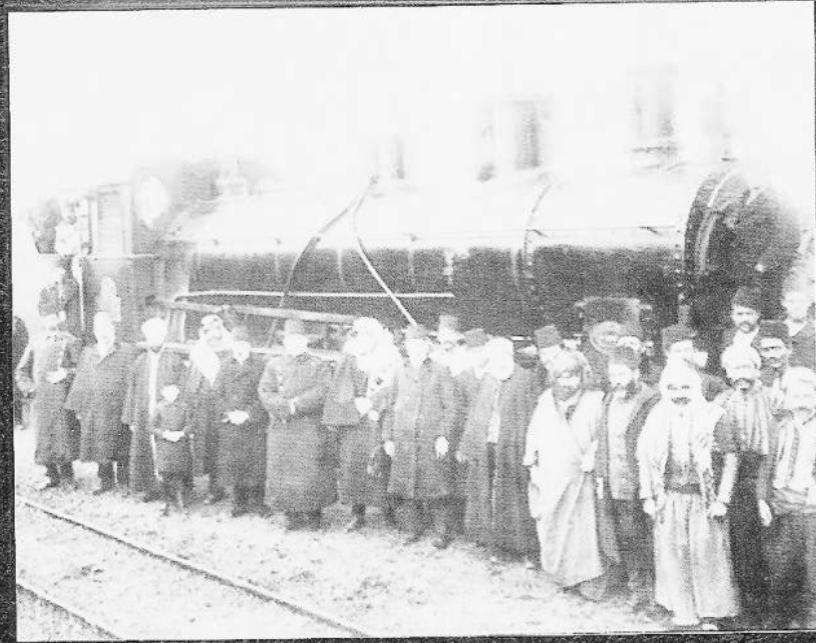

DEVR-İ HAMİD

Sultan II. Abdülhamid

cilt

5

DEVİR-İ HAMİD

Sultan II. Abdülhamid

HAZIRLAYANLAR

Prof. Dr. Mehmet Metin HÜLAGÜ
Doç. Dr. Şakir BATMAZ
Doç. Dr. Gülbadi ALAN

5

Cilt

İÇİNDEKİLER

- Osmanlı Devleti'nde Anayasal Sisteme Geçiş
Yrd. Doç. Dr. Selda Kaya KILIÇ
5
- II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Mimarisi ve Sanat Anlayışı
Yrd. Doç. Dr. Selman CAN
23
- Sultan II. Abdülhamid Döneminde Yabancı Basın
Yrd. Doç. Dr. Sezai BALCI
43
- II. Abdülhamid ve Mısır'ın İngiliz İşgaline Karşı Bağımsızlık Mücadelesi
Doç. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK
67
- Sultan II. Abdülhamid Hakkında İstimdatnameler
Süleyman KOCABAŞ
95
- II. Abdülhamid Devri Bahriye Politikası
Doç. Dr. Şakir BATMAZ
107
- II. Abdülhamid Devrinin Bilinmeyen Üç Bahriye Mektebi
(Tüccar Kaptan, Torpido ve Elektrik Mektepleri)
Doç. Dr. Şakir BATMAZ
131
- II. Abdülhamid Devri Osmanlı Bahriyesinde Bazı Merasim ve Adetler
Doç. Dr. Şakir BATMAZ
145
- II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Yapıları
Yrd. Doç. Dr. A. Şevki DUYMAZ
167

DEVİR-İ HAMİD
Sultan II. Abdülhamid

Filistin'e Yahudi Göçü Meselesi (1878-1908)

Prof. Dr. Ş. Tufan BUZPINAR

189

Sultan II. Abdülhamid Devrinde Hat ve Tezyîni Sanatlarımız

Prof. Dr. Uğur DERMAN

215

Bir Sırp Diplomatın Anılarında Abdülhamid

Yrd. Doç. Dr. Uğur ÖZCAN

229

II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Sosyal Yapısı

Doç. Dr. Vejdi BİLGİN

251

Sultan II. Abdülhamid'e Ermeniler Tarafından Düzenlenen Bombalı Suikast

Yrd. Doç. Dr. Yahya BAĞÇECİ

277

I.Meşrutiyet'in İlan ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusanı

Öğr. Gör. Yılmaz KIZILTAN

303

II. Abdülhamid Dönemi Türk Milliyetçiliği

Prof. Dr. Yusuf SARINAY

325

Sultan II. Abdülhamid Bibliyografisi

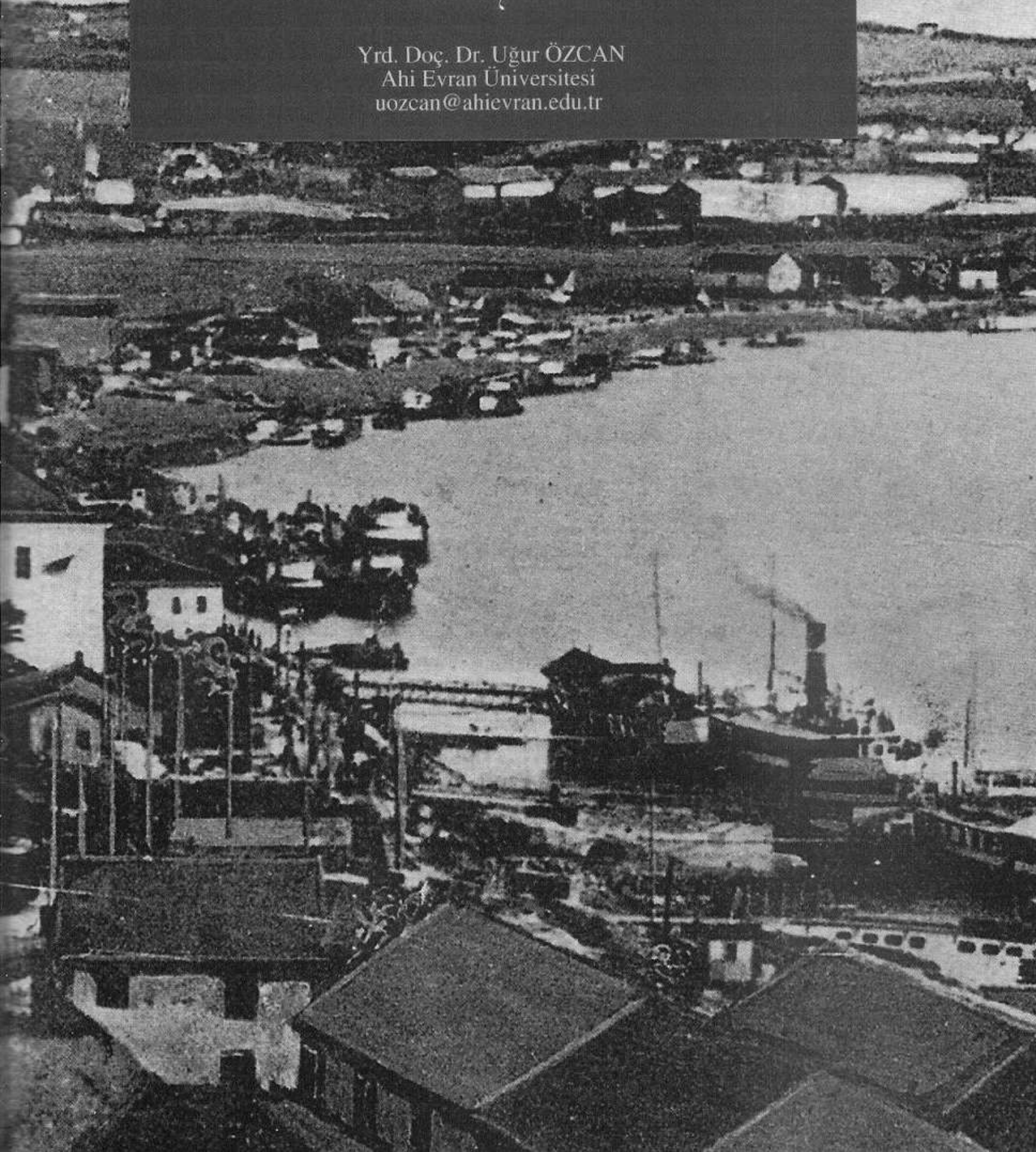
Seyfullah Arpacı

339

Bir Sırp Diplomatın Anılarında Abdülhamid

Yrd. Doç. Dr. Uğur ÖZCAN
Ahi Evran Üniversitesi
uozcan@ahievran.edu.tr

Bir Sırp Diplomatın Anılarında Abdülhamid

Yrd. Doç. Dr. Uğur ÖZCAN
Ahievran Üniversitesi
uozcan@ahievran.edu.tr

Giriş

Chedomille Mijatovich¹, 1842 yılında Belgrad'da doğmuştur ve Sırbistan'ın, tarihçi, yazar, diplomat, politikacı kimliğini taşıyan önemli devlet adamlarından birisidir. Altı defa Finans Bakanlığı, üç defa Dışişleri Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca sırasıyla İngiltere(1884), Romanya (1894) tekrar İngiltere (1895) ve Osmanlı Devleti'nde (1900) Sırbistan'ın tamyetkili temsilcisi olarak görev yapmıştır. Bir İngilizle evlenen Sırp diplomat, *Anglophil* yani İngiliz dostu olarak bilinmektedir².

Sırbistan adına çok yararlı ve iz bırakan işler yapan Mijatovich, Viyana- İstanbul demiryolu hattının Sırbistan ayağının yapılması için büyük çaba sarfetmiştir. Diğer taraftan Sırbistan'ın ulusal para birimi olarak *dinarı* seçmesinde onun payı büyüktür. Amerika Birleşik Devletleri'yle 1881 yılında imzalanan ticaret antlaşmasında, yine Mijatovic'in imzası vardır³.

İngilizce'den Sırpçaya eserler çevirmiş olan Sırp diplomatın yayınlanmış 25 kitabı vardır⁴. Mijatovich, ünlü *Encyclopaedia Britannica*'nın Sırbistan'la ilgili maddelerini yazmıştır.

- 1 Türkçe telaffuzu *Çedomille Miyatoviç*'tir. Sırpça da ise *Čedomilj Mijatović* olarak geçmektedir. Bu metinde yazarın ismi, kendi anılarında kullandığı şekliyle yani *Chedomille Mijatovich* olarak zikredilecektir.
- 2 Eşi Elodie Lawton, onun yaşamında kalıcı izler bırakanlardan birisidir Sırbistan'ın ilk kadın tarihçisi olarak tarihe geçmiştir. Yazdığı *The History of Modern Serbia* isimli 1872'de yayınlanan kitabı, Sırp'ların İngiltere'de tanınmasını sağlamıştır. Bu kitap hakkında geniş bilgi için bkz: Elodie Lawton Mijatović, *The History of Modern Serbia*, William Tweedie, London 1872. Mijatovich'in bir *anglophil* İngiliz dostu olmasında eşinin payı büyüktür. Slobodan G. Markoviç, "Count Cedomilj Mijatovic, A Leading Serbian Anglophil", *Balkanica XXXVIII*, s. 107
- 3 Bugün Viyana-Belgrad demiryolu hala kullanılmaktadır. Yine Sırbistan Milli Bankası, Sırbistan'da hâlâ en büyük banka özelliğini korurken, para birimi olarak *dinar* kullanılmaya devam etmektedir. Slobodan G. Markoviç, aynı makale, s. 107
- 4 Bunlardan 19'u Sırpça, 6 tanesi ise İngilizcedir. Yayınlanmış kitaplarından bazıları şunlardır: Sampson Low, *Constantine, the Last Emperor of the Greeks or the Conquest of Constantinople by the Turks* (A.D. 1453),

Genellikle dini temalı yazıları İngilizce'den Sırpça'ya çevirerek Sırp Ortadoks kilisesinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1888 yılında Sırbistan Kraliyet Akademisi'nde ikinci başkan olmuş fakat 1889'da ülkedeki politik gelişmeleri göz önüne alarak bütün görevlerini bırakıp Londra'ya iltica etmiştir. İngiltere'de Bizans Tarihi ile ilgili yazdığı çok önemli eser, onun *Royal Historical Society* tarafından onursal üyeliğe kabul edilmesini sağlamıştır⁵.

1885 yılında Bulgaristan ve Sırbistan arasındaki savaş devam ederken, barış görüşmeleri için Bükreş'e gönderilen Mijatovic, sadece bir maddeden oluşan barış anlaşmasını imzalarak iki ülke arasında savaşa son noktayı koymuştur⁶. 1895'te çok istediği Sırbistan'ın olağanüstü ve tam yetkili İngiltere temsilciliği görevine tekrar getirilmiştir. 1899 da Hague Barış Konferansı'nda Sırbistan'ı temsil eden diplomat, 1900 yılına kadar bu görevi yürütmüştür. 1889'da krallığın başına Aleksander Obrenoviç geçmiş⁷ ve Mijatovich'in

yeni kralla yıldızları barışmayınca, 1900 yılında İstanbul'a tam yetkili temsilci olarak gönderilmiştir⁸. İstanbul'daki görev süresi bir yıldan az olmuştur. Zira O, yeni Kral Aleksandır Obranoviç'in Draga Mashin ile evlenmesini onaylamamıştır⁹. Ekim 1900'de İstanbul Sefaretine General Mösyö Sava Garaviç'in atanmasıyla İstanbul'daki görevi tamamlanan Mijatovich¹⁰, Belgrat'a çağrılmış ve oradan 1902 yılında İngiltere'ye gönderilmiştir.

1903 yılında Sırbistan Kralı Aleksander ve Kraliçe Draga Mashin Belgrat'daki saraylarında suikasta kurban gidince¹¹ Sırbistan biranda kaos ortamına sürüklenmiştir¹². Bu korkunç cinayet, bütün Avrupa tarafından kınanırken İngiltere ve Hollanda, Sırbistan'la diplomatik ilişkileri kesmiştir. Mijatovich ise 22 Haziran 1903'de görevinden istifa etmiş ve bir daha da Sırbistan'a dönmemiştir¹³. 1916 yılında Amerika'da bulunan Mijatovich burada I. Dünya Savaşı'nda büyük yara alan, aç ve evsiz Sırp'lar yararına yardım bulmak için, yarı diplomatik bir misyonla Sırbistan hükümeti tarafından görevlendirilmiştir¹⁴.

after the Latest Historical Researches, Marston & Company, London 1892; Ancestors of the House of Orange (1892), A Royal Tragedy. Being the Story of the Assassination of King Alexander and Queen Draga of Servia, Eveleigh Nash, London 1906; Servia and the Servians, Sir Isaac Pitman & Sons, London 1908; Sir Donald Mackenzie Wallace, Prince Kropotkin, C. Mijatović, J. D. Bouchier, A Short History of Russia and the Balkan States, The Encyclopaedia Britannica Company, London 1914; The Memoirs of a Balkan Diplomatist, Cassel and Co., London, New York, Toronto and Melbourne 1917.

- 5 Geniş bilgi için bkz: Čedomilj Mijatović, Constantine the last Emperor of the Greeks; or the Conquest of Constantinople by the Turks (A. D. 1453), Sampson Low, Marston and Co., London 1892.
- 6 Söz konusu bu madde şöyledir: *Sırbistan ve Bulgaristan arasındaki barış temin edilmiştir*. Ve altında da imzalar bulunmaktadır. Ne bir toprak değişimi ne de savaş tazminatı vardır. "Count Mijatovitch", The Times, 16 May 1932, s. 12
- 7 The New York Times, "Servia's Young King", The New York Times, 3 July 1889.

- 8 BOA, Y.A.HUS., 402/91, Hiri-06/N/1317-Miladi 07.01.1900. BOA, Y.A.HUS., 403/31, Hicri 11/L/1317-Miladi 11.02.1900.
- 9 Slobodan G. Markoviç, aynı makale, s. 117.
- 10 BOA, Y.A.HUS., 410/80, Hicri 27/Ca/1318-Miladi 22.09.1900; Y.EE, 60/4, Hicri 19/C/1318-Miladi 14.10.1900.
- 11 "King And Queen Of Servia Slain", The New York Times, 12 June 1903; "Causes of the Tragedy", The New York Times, 12 June 1903; Slobodan G. Markoviç, aynı makale, s. 118.
- 12 "Causes of the Tragedy", The New York Times, 12 June 1903.
- 13 Slobodan G. Markoviç, aynı makale, s. 118
- 14 New York Times gazetesi, muhabirinin New York Manhattan Otel'de bulduğu Mijatovich (gazete Mijatovich'in ismini *Mingatovich* olarak yazmıştır) ile yaptığı röportaja yer vermiş ve onun ilerlemiş yaşına rağmen Sırbistan için Amerika'da yürüttüğü yardım faaliyetlerine değinmiştir. "Serbias aynı eserd Envoy Talks of His Nation", New York Times, 23 January 1916

1908’de eşini kaybeden Mijatovich, 1926 yılında tekrar evlenmiştir¹⁵. *Balkan yarımadasının yetiştirdiği gelmiş geçmiş en tanınan, en seçkin ve en saygın diplomat*¹⁶ olarak tanımlanan Mijatovich, 1932 yılında Londra’da 91 yaşında ölmüştür¹⁷.

Mijatovich’in 1917 yılında yayınladığı ve Gertrude Florence Wilde’in dostluğuna ithaf ettiği 320 sayfadan oluşan anıları, yaşadığı döneme ışık tutacak niteliktedir. Giriş kısmında *Introduction* başlığı altında hayatının şekillenmesinde büyük bir yeri olan annesinden bahsetmiştir. Bunun yanında kısa hayat hikâyesine de değinen Mijatovich, sunuş kısmında anılarının kaleme alınışını, diplomatlık ve devlet adamlığının ötesinde tarihçi kimliğine sahip olmasına bağlayarak, bunu kendisine bir görev addeddiğini yazmıştır¹⁸. Yaşadığı devir ve şahit olduğu hadiseler hatta bizzat kendisinin yön verdiği hadiseler, bir tarihçi titizliğiyle aktarılmıştır. Bulunduğu misyonlar ve görev aldığı yerlerle ilgili bilgiler vermiş ve anılarını aktarmıştır. *Bükreş Barış konferansı, Abdülhamid, Kral Milan, Kraliçe Nathalie, Kral Peter, Kraliçe Draga, I. Dünya Savaşı, Amerika izlenimleri ve Kanada izlenimleri* Mijatovich’in anılarındaki başlıklardan bir kısmıdır. Anılarını zaman zaman, önemli gördüğü ve unutulabilme ihtimali taşıdığı hususları önceden kaydedip, tuttuğu notları birleştirerek yazdığı anlaşılmaktadır. Özellikle Abdülhamid ile görüşmesi sırasın-

da, Abdülhamid’in anlattığı ve ilgisini çeken noktaları unutmamak için tarihçi refleksiyle görüşmenin hemen ardından kaleme aldığını ifade etmektedir. Anılarında Abdülhamid ile görüştüğü yılı yazmakta, fakat hangi ay ve günde görüştüğü konusunda bilgi vermemektedir. Bu konuda bilgileri Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki ilgili belgelerden tespit edip doğrulamak mümkün olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin son dönemindeki çalkantılı yıllarına ait ve çok merak edilen görüşmeleri ve Abdülhamid’in uyguladığı siyasetin ipuçlarını tespit için fevkalade önemli bir çalışma özelliğini taşımaktadır.

a. Mijatovich’in İstanbul’a Tam Yetkili Elçi Olarak Atanması

Sırbistan, Dersaadet sefiri Mösyö Nakoviç’i Paris’e naklettikten sonra yerine Mijatovich 1900 yılında Londra’dan İstanbul’a Sırbistan’ın Olağanüstü Elçisi olarak tayin edilmiştir¹⁹. Londra’dan İstanbul’a gideceğini öğrendiğinde çok üzülen Mijatovich, kendisini nelerin beklediğinden haberdar değildir. Londra’da uzun yıllar kaldığı için çevresi de oluşmuştur. Dolayısıyla Londra’yı terk etmek onun için çok zor olacaktır. İstanbul’a geldiğinde Boğaz’ın manzarası ve güzelliği sanatsal duygularını okşamıştır. Kendisinde doğuştan var olan bu sanatsal yönünün “Diplomasi Ormanında” kaybolduğunu belirten Mijatovich, nihayet güzel sanatlarında yer bulduğu büyüleyici bir diplomasinin olduğu yere gittiği için çok memnun olduğunu da gizlememiştir²⁰.

Sırbistan için İstanbul’dan daha önemli bir diplomatik saha yoktur. 1804’de Karageorge Petroviç liderliğinde Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanmışlar, Miloş Obronoviç liderliğinde 1813’de yapılan bir ayaklanmanın ardından

15 1920’lerde büyük maddi sıkıntılar yaşamıştır. Hayatının son dönemlerinde gözlerini kaybetmiş ve yazılarını arkadaşlarına yazdırmıştır. S. G. Markovic, aynı makale, s. 130

16 Flora (Hayter) Ames, Belgrade, The White City of Death Being The History of King Alexander and of Queen Draga (1903), R.A. Everett & Co, London, s. 140-143

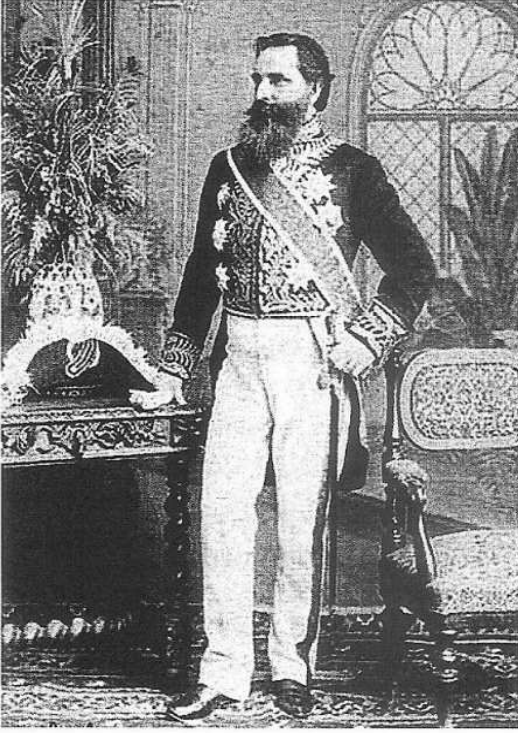
17 “Count Mijatovitch”, The Times, 16 May 1932, s. 12

18 Cedomilj Mijatovic (Cedomilj Mijatović), The Memoirs of a Balkan Diplomatist, Cassel and Co., London, New York, Toronto and Melbourne 1917, s. VIII.

19 BOA, Y.A.HUS., 402/91, Hicri-06/N /1317-Miladi 07.01.1900; , Y.A.HUS., 403/31, Hicri 11/L./1317-Miladi 11.02.1900.

20 Mijatovich, aynı eser, s. 81.

Chedomille Mijatovich

1817 yılında otonomilerini kazanmışlardır. 1829 yılındaki Edirne Antlaşması'yla da Rusya'nın vermiş olduğu destek, otonominin uluslararası bir antlaşmanın garantisi altına girmesine yol açmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'na sonradan dâhil olan Sırlar, Berlin Antlaşması ile birlikte bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Böylece Osmanlı Devleti'ne komşu olan Sırbistan, sınırında bulunan Osmanlı toprakları Kosova ve Makedonya'daki soydaşları üzerinden Büyük Sırbistan kurma emellerini gerçekleştirmek için faaliyetlerini durmaksızın sürdürmüşlerdir.

Mijatovich burada bir duruma açıklık getirerek, Sırbistan'daki Sırlar'ın Sırp soyunun sadece küçük bir kısmını oluşturduğunu ve daima amaçlarının bütün Sırları kapsayacak şekilde özgürlük için mücadele olduğuna vurgu yapmıştır. Bu durumda gizli ya da açıkta, Sırların hâkimiyetleri altında olduğu Osmanlı Devleti'ne ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı savaş ve mücadele

içinde olduklarına değinmiştir. Bunun, kendisinin İstanbul'daki vazifesini zorlaştırdığını ve önemini kat kat artırdığını belirtmektedir. Balkan yarımadasının "gerçek başkenti" olarak sözettiği İstanbul'daki görevleri arasında Makedonya'da Sırbistan'ın çıkarlarını korumak, Bulgaristan'ın Makedonya üzerindeki propagandalarını engellemek vardır²¹. Sırp diplomatın İstanbul'daki görevinin gerektirdiği büyük sorumluluk ve taşıdığı misyon açısından bakıldığında fevkalade hassasiyet içerdiği anlaşılmaktadır.

Mijatovich İstanbul'da birçok farklı insan ve diplomatla tanışmıştır. Fakat bunlar arasında kendi ifadesiyle *en ilginç* Sultan Abdülhamid'tir. Ona göre bu ilginçlik onun *Sultan* olmasından değil, *etkileyici kişiliğinden* kaynaklanmaktadır. Sırp diplomat, İngiltere'de görev yaptığı müddetçe Abdülhamid hakkında çok şey duymuştur. Bu duyuların kahir ekseriyetini olumsuz kanaatler oluşturmaktadır. Zira Abdülhamid'in 1892 yılında Ermeni soykırımı için emir verdiği iddiası nedeniyle ve Osmanlı Devleti'nin dış politikasını anglophile politikadan (İngiliz yanlısı politika) germanophile politikaya (Alman yanlısı politika) çevirmesi nedeniyle İngiltere'de çok da olumlu bir üne sahip değildir. Buna ilaveten İstanbul'da görev yapmış ve bu konuda iyi bilgilendirilmiş diplomatların anlattıkları şeyler, sözde soykırım imzasının Yıldız Köşkü'nden geldiği yönündedir²².

b. Abdülhamid ile ilk Görüşme ve Kral Milan'dan Duydukları

Kıscası İstanbul'agelmeden Mijatovich'in düşüncesinde, Abdülhamid ile ilgili olumlu bir intiba yoktur ve kafası soru işaretleriyle doludur. Fakat İstanbul'da görev yaptığı müddetçe onu çok sık görme ve onunla uzun görüşmeler yapma imkânı bulmuştur. Hiçbir

21 Mijatovich, aynı eser, s. 81.

22 Mijatovich, aynı eser, s. 82.

zaman *kana susamış bir canavar* izlenimini edinmemiştir. Mijatovich *aksine bana her zaman iyi kalpli içinde Allah korkusu olan, sessiz sabırlı, müzik seven, şiir seven felsefe seven bir izlenim uyandırmıştır* demektedir. Ayrıca Mijatovich, *kurnaz* olarak nitelediği Abdülhamid'in, modern Avrupa metodlarıyla baş edilemeyecek kadar zor doğulu bir diplomat olduğunu söylemektedir²³.

Abdülhamid ile Mijatovich arasındaki ilk diyalog, güven mektubunu sunarken yaşanmıştır. Akredite mektubunu padişaha iletirken söylediği sözlerle, Abdülhamid'in sevgisini kazanmıştır. Usta diplomat, Abdülhamid'e *majestelerinin, hep adaletle hükmeden eski hükümdar atalarını örnek alacağına ve eşit davranacağına inancım tamdır* sözleriyle hitap etmiştir. Bu sözleri özellikle bir sırpdan duymak Abdülhamid için onur verici olmuştur. Zira Abdülhamid Mijatovich'e "*yabancı bir diplomattan kendi cediti hakkında böyle sözler duymanın kendisini çok memnun ettiğini* belirtmiş ve şöyle devam etmiştir. *Biz Türkler biliriz ki bütün Sultanlar adaleti yerine getirmeye çalışmışlardır. Fakat siz, bu gerçeği kabul eden ilk yabancı diplomatsınız. Mijatovich bu sözler üzerine tarih bilgisini ve tarihçi kimliğini kullanarak Çünkü ben sadece bir diplomat değilim aynı zamanda bir tarihçiyim ve tarihsel gerçeklerle desteklerim söylediklerimi demiştir*²⁴.

Yer yer eleştirdiği ve kızdığı Abdülhamid'i, genel itibariyle öven ve takdir eden Mijatovich, onun ne kadar zeki bir insan olduğunu ortaya koymak için eski Kral Milan'dan duyduklarını aktarmıştır. Kral Milan 1889'da tahttan feragat etmiştir. O zamana kadar ateist olan Milan, Hıristiyanların dini bayramı olan paskalya bayramını Kudüs'te geçirmeye karar vermiştir. İstanbul'a uğrayan Milan,

maiyeti ile birlikte Tarabya Oteli'nde bir aya yakın ikamet etmiş²⁵ ve ayrıca Abdülhamid'le de görüşme fırsatı bulmuştur²⁶. İşte bu görüşmeye dair Milan, dönüşte Mijatovich'e, Abdülhamid'in ne kadar zeki bir diplomat ve ne kadar cömert bir insan olduğunu anlatmıştır. Mijatovich Kral Milan'ın şöyle dediğini aktarmaktadır:

*Kudüs'e giderken İstanbul'dan geçmek durumundaydım. Tabii oradan geçerken sultanı ziyaret etmek istedim. Onun bir vasal'ı olarak iki kere ona karşı ayaklanmıştım. Benim hükümdarlığım, Rusya'nın 1876 yılındaki Osmanlı Devleti'ne karşı saldırısını provoke etmişti. Bu nedenle açıkçası bana karşı muamelesi nasıl olacaktı sultanın merak ediyordum*²⁷.

Milan, Abdülhamid'in kendisine en azından resmi ve soğuk davranacağını düşünmüş, fakat hiç ummadığı ve beklemediği bir şekilde Yıldız Sarayı'nın kapısında karşılanmıştı. Sultan Abdülhamid, şu beklenmedik konuşmasıyla onu tebrik etmiştir:

Sırbistan'ı antik mirası üzerinde krallığı tekrar kuran adamı, bu çatı altında ağırlamaktan onur duyarım. Biz, Sırpların eski zamanlarda Osmanlı Devleti'nin büyümesinde ve zaferlerinde ne kadar büyük katkıları olduğunu çok iyi biliyoruz. Dolayısıyla sizi kendi halkına karşı vazifesini yapmış bir hükümdar olarak tebrik ederim.

Milan duyduğu bu sözler karşısında şaşırılmış ve *gözlerim yaşardı* demiştir. Milan, Abdülhamid'in bu sözleriyle kendisine *evet bana karşı iki kere isyan etsen de, sen bunu kendi insanına karşı bir görev bildiğin için yaptın* demek istediğini aktarmıştır. Mija-

23 Mijatovich, aynı eser, s. 83.

24 Mijatovich, aynı eser, s. 83.

25 BOA, Y.PRK.UM., 14/103, Hicri 05/L /1306-Miladi 04.06.1889.

26 BOA, İ.DH., 1141/89048, Hicri 23/L /1306-Miladi 22.06.1889.

27 Mijatovich, aynı eser, s. 83

tovich, Kral Milan'ın bu hadiseyi kendisine anlatırken dahi duygulandığını ve gözlerinin dolduğunu söylemektedir²⁸.

c. Kral Aleksander'in Draga Mashin ile Evlilik Meselesi

Sırbistan Kralı Milan 1889 yılında tahttan çekilmiş ve oğlu Aleksander kral ilan edilmiştir. Yeni Kral, Abdülhamid'e, bir telgraf göndererek, Madame Draga Mashin ile nişanlanacağını duyurmuştur. Bu mesajı alır almaz Abdülhamid, özel araba gönderilerek Sırp diplomatı, huzura çağırmıştır. Mijatovich'in çağrılış nedeni, Sırbistan kralı'nın nişanı hakkında daha geniş bilgi edinmektir. Mijatovic'in Sultan Abdülhamid ile bir diğer görüşmesi bu vesileyle gerçekleşmiş oluyordu. Abdülhamid, Sırp elçiye, Madam Mashin'i şahsen tanıyıp tanımadığını ve onun kraldan yaşlı olduğunun doğru olup olmadığını eğer doğruysa kaç yaş büyük olduğunu sormuştur. Mijatovich gerçekten de onu şahsen tanıyordu. Zira Mashin, Mijatovich Finans Bakanlığı yaparken onun sekreteriyle evlenmiştir. Kral Aleksander'den 9 yaş küçüktür. Mijatovich görüşme sırasında, Madam Mashin'in fotoğrafının kendisinde mevcut olduğunu söyleyince Abdülhamid o fotoğrafı görmek istemiştir. Fotoğrafa bir iki dakika dikkatlice bakmış ve;

Evet çok güzel gözleri var gibi gözüküyor. Fakat açık olan şu ki O çok genç değil. Merak ediyorum ne garip bir çılgınlık kralınızı sarmış. İki ya da üç yıl önce beni ziyaret ettiğinde o akıllı bir adam gibi göründü gözüme ve benim sempatiyi kazanmıştı. Nerede o zekâsı akıllılığı şimdi. Oh, bu çılgınlık gibi görünüyorum!... 'Garip! Garip!

Abdülhamid'in iki ya da üç yıl önce dediği 6 sene öncesidir. Kral Aleksander 1894 yılının Temmuz ayında İstanbul'a gelmiş ve Abdülhamid tarafından törenlerle karşılanmış²⁹ Yıl-

dız Sarayı'nda onuruna ziyafet verilmiştir³⁰. Dolayısıyla Abdülhamid ile Aleksander'in tanışıklığı ve birbirleriyle yüz yüze konuşmuşlukları ve dostlukları vardır. Bir müddet sessiz bir şekilde beklemiştir. İki ya da üç dakika öylece düşünceye dalan Abdülhamid aniden oturduğu sofadan kalkmış ve sol eliyle fesini arkaya doğru itmiş ve şöyle devam etmiştir.

Ancak, Mösyö! sonuçta, Sırbistan'ın genç kralının kararlarını kritik etmeye hakkımız yok. Bilmiyor muyuz ki yetişkin bir adam, büyük bir tecrübeye sahip, güçlü bir iradeye sahip olsa bile, söz konusu âşık oldukları kadın olduğu zaman zayıf ve çaresiz varlıklardır. Aleksander'e bir kabahat bulmaya ve hayretle karşılamaya hakkımız yok. Bu nedenle Mösyö, size bu konu hakkında evvelce söylediğim hususları Kralınıza rapor etmeyiniz. Ona seçtiği karısı ile ilgili tebriklerimi ve mutluluklar dilediğimi vurgulayınız.

Bu filozofik yaklaşım karşısında Mijatovich biraz şaşırılmış ve etkilenmiştir. En güçlü adamın bile konu aşk olunca zayıf kalabildiği yönündeki tesbitini orijinal bulmuştur. Abdülhamid ile görüşmelerinde zaman zaman bu feylesofvari değerlendirmeler dikkatini çekmiştir.

Sultan Abdülhamid neden böyle bir değerlendirme yapmıştı? Hadisenin bu kadar önemsenmesinin nedeni neydi? Şu unutulmamalıdır ki Sırbistan'da Draga Mashin iyi bir üne sahip değildi³¹ Fakat yine de Kral

olmah)-Miladi 03.07.1894.

30 BOA, Y.PRK.TŞF., 4/33, Hicri 29/Z /1312 (1311 olmalı)-Miladi 03.07.1894

31 Draga Mashin, dul bir kadındı. Önceden Svatozar Mashin isimli bir maden mühendisiyle evliydi. Fakat kocasının genç yaşta ölümü, onu potansiyel bir katil durumuna getirmişti. Kocasını zehirleyerek öldürdüğü iddia edilse de Mijatovich, onun alkolik olduğunu ve içkiden öldüğünü söylemektedir. Dul kalan Draga Mashin, hayır işleriyle uğraşan Kraliçe Nathali'nin dikkatini çekmiş ve Kraliçe destek olmak için onu saraya

28 Mijatovich, aynı eser, s. 84

29 BOA, Y.PRK.TŞF., 4/32, Hicri 29/Z /1312 (1311

Aleksander'in kararına saygı duyan Abdülhamid, onun evliliğini kutlamış ve hediyeler göndermiştir³². Ayrıca Kraliçe Draga Mashin'e de bu merasim için oraya gönderilen Yaver-i Şehriyari Nasır Paşa kanalıyla birinci dereceden şefkat nişanı verilmiştir³³. Bu evliliğin gerçekleşmesi halinde, Sırbistan'da yönetim kademesinde taşlar büyük oranda yerinden oynayacak ve dengeler değişecekti. Bu nedenle Abdülhamid'in konuya bu kadar önem vermesi yersiz değildir.

d. Kral Aleksander'in Abdülhamid'ten Çok Gizli İsteği

Mijatovich anılarında Kral Aleksander'in

nedime olarak almıştır. Fakat Draga Mashin'in saraya Kral Milan'ın metresi olarak alındığı halk arasında kulaktan kulağa yayılmıştır. Kral Milan her ne kadar kadınlara düşkün birisi olsa da Draga Mashin hiçbir zaman Milan'ın metresi olmamıştır. *Dame d'honneur* olarak Kraliçe Nathali'nin emrine verildikten bir müddet sonra Kral Aleksander'in metresi olarak Belgrad'a taşınmıştır. Aslında Kral Aleksander ile Karadağ Prensi Nikola'nın kızı Xana'nın evlendirilmesi planlanıyordu. Hatta bunun için Aleksander Çetine'ye gitmiş ve Karadağ Prensi'nin kızıyla tanıştırmıştır. Ama o; *ben çekici bulduğum bir kızla evlenirim. Aşık olmadığım bir kızla evlenemem* demiş ve Xana'yı reddetmiştir. Bu da ileride iki devletin birleşme planlarının suya düşmesi anlamına geliyordu ki Aleksander kendisi üzerinden yapılan bu planı istememiştir. Chedomille Mijatovich, *A Royal Tragedy, Being the Story of the Assassination of King Alexander and Queen Draga of Servia*, Eveleigh Nash, London 1906, s. 95. Kralın, Draga Mashin ile evlenmesine bu denli karşı çıkılmasının sebeplerinden birisi de onun bir *fahişe* olduğunun ileri sürülmesiydi. Mashin'in çocuk doğuramaması da bir diğer etkendi. Kraliyet ailesinin soyunun devanîyeti için son derece önemli olan evlat meselesi muhalifleri özellikle radikalleri kızdırmıştır. Misha Glenny, *Balkanlar 1804-1999*, Sabah Kitapları, Ter. Mehmet Harmancı, İstanbul 2001, s. 169-170. Kral ve Kraliçe'nin evlatlık almak istemeleri de hoş karşılanmamıştı. "Alexander's Lively Reign", *The New York Times* 12 June 1903.

32 BOA, Y.PRK.NMH., 8/36, Hicri 15/Ca/1318-Miladi 10.09.1900.

33 BOA, İ.HUS., 84/1318/Ca-55, Hicri 23/Ca/1318-Miladi 18.09.1900.

Abdülhamid'ten çok gizli isteğinden de bahsetmektedir. Bu gizli istek, babası Milan'ın İstanbul'da ikamet etmesine izin verilmesi yönündedir. Kral Aleksander, Draga Mashin ile evliliğine karşı çıktığı için babasıyla küsmüştür. Babası Milan'ın Sırbistan'a gelerek kendisine ve Draga Mashin'e engel olup tahı tekrar elinden alacağı korkusunu yaşayan Kral Aleksander, bu nedenle onun Sırbistan'a dönüşünü engellemek için çeşitli çareler aramaya başlamıştır. Viyana'da kalması için ona bir saray tahsis etmiştir. Kral Aleksander'in, babası Milan'ı Sırbistan'dan uzak tutmak için başvurduğu bir diğer çare ise Abdülhamid olmuştur. Abdülhamid'e yazdığı mektupta Milan'ın İstanbul'da geçici ya da daimi olarak ikamet ettirilmesi ricasında bulunan Sırp Kralı, özel temsilci olarak General Lazar Petrovich'i göndermiştir. Sırbistan temsilcisi olarak İstanbul'da Mijatovich görev yaparken Lazar Petroviç'in gönderilmesi şüphe uyandırmıştır. Lazar Petroviç, Mijatovich'e, Sultan Abdülhamid'ten bir görüşme için randevu alması gerektiğini ve konunun çok gizli olduğunu söylemiştir. Öyle ki randevu alınıp ikisi birlikte huzura çıktıktan sonra Petrovic, Sultan'a konunun çok gizli olduğunu ve Mijatovich'in dışarı çıkmasını istemiştir. Petroviç'le gizli görüşmenin akabinde Sultan Abdülhamid Mijatovich'i huzura çağırması, özel bir görüşme olacağı söylenerek tercümanını dahi getirmemesini istemiştir. Olaylardan bihaber görünen Mijatovich az çok neler olduğunu tahmin etmektedir³⁴.

Sultan Abdülhamid Mijatovich'e *anladığım kadarıyla siz Kral Milan'ın en iyi dostlarından birisiniz. Ve o sizin tavsiyelerinizi genellikle göz önüne alır*. Gerçekten de Mijatovich, Otuz yılı aşkın bir süre Obronoviç sülalesiyle içli dışlı olmuştur. Kral Milan'ın kısa bir süre de olsa özel sekreterliğini yap-

34 Mijatovich, *The Memoirs...*, s. 86.

mıştır³⁵. Ayrıca Kral Milan, onun sadece Kralı değil aynı zamanda arkadaşıdır. Aslında Milan, Mijatovich'e arkadaş gibi davransa da, nadiren tavsiyelerini dinlemiştir. Ama bu evlilik ile ilgili düşünceleri Mijatovich'den çok da farklı değildir³⁶.

Abdülhamid şöyle devam etmiştir:

Sizi kutlarım ki çok parlak bir adamın dostluğunu kazanmışsınız. Ben şahsen onun kişiliğinden etkilendim. Benim dostluğumu karşılık vermesinden de mutlu olmuştum. Onun moral değerleri ve cömert kalbi kadar, siyasi tecrübesi ve dünya bilgisi ile ilgili yüksek fikir sahibiyim. Şimdi siz böyle bir dostumu her zaman yanımda görmek istediğimi duyacağımıza şaşırmayacaksınız! Çok büyük sorumluluklar altında yorulduğum artık. Filozofik sohbetler edip fikir alışverişinde bulunabileceğim dinlenecek soluk alacak bir yer bulamıyorum. Allah'a şükür ki kabiliyetli ve adanmış ve inanmış hizmetkârım var. Fakat benim Milan gibi bir dosta ihtiyacım var. Ona yazın ve deyin ki, onun iyi bir arkadaşı olarak, buraya gelmesini ve misafirim olmasını istiyorum. Başka dostluklardan daha çok onun arkadaşlığını dostluğunu istiyorum. Ona iletin ki Boğaziçi'nde hangi sarayda yaşamak isterse ona o sarayı tahsis edeceğim. Ve ona en iyi dostum ve en güvendiğim arkadaşım olarak muamele edeceğim. Ondan tek istediğim onun dostluğudur. Zaman zaman gelsin beni görsün ki bende onun Avrupa politikası ile ilgili bilgisinden istifade edeyim. İkimiz de biliriz ki tahtların ihtişamını bilen kişiler olarak alçak gönüllülükle ve tevazuyla gerçek filozoflar gibi dünyanın gururunun ve zaferlerin boş olduğunu konuşabiliriz³⁷.

Abdülhamid konuşmasını cümlelerini ölçülü, hisli ve sakin bir şekilde kurmuştur. Cümlelerinde büyük bir içtenlik sezilmektedir. Normal şartlar altında çok etkileyici bir

konuşma yapmıştır. Fakat Mijatovich bu konuşmadan hiç etkilenmemiştir. Zira durumu zaten bilmektedir ve her şeyin farkındadır. Abdülhamid'in bu tavrı ona gerçekçi gelmemiştir. General Petrovic'in ne maksatla ve hangi gizli görevle Abdülhamid'e gönderildiğini çok iyi bilmektedir. Fakat bunu belli etmemiş ve kendisine Kral Milan'ın bundan onur duyacağını ve mutlu olacağını belirterek, padişahın isteğini Kral Milan'a iletteceğini söylemiş ve sözünde de durmuştur.

Abdülhamid'in ve Mijatovich'in, bu evlilikle ilgili olarak yaptıkları değerlendirmelerin ne derece isabetli ve kayda değer olduğu, 3. yıl sonra ortaya çıkacaktır. Zira 1903 yılında sırf bu nedenle kraliyet ailesinin itibarının kaybolduğunu düşünen kişiler, Kraliyet sarayını basacak, Kraliçe Draga Mashin ve Kral Aleksander Obronovic'i hunharca katledip, çıplak bedenlerini sarayın yatak odasının camından atacaklardı³⁸.

e. Üsküp Başpiskoposluğu ve Farmilian Meselesi

Abdülhamid'in diplomasideki taktiklerini oriyantel diplomasi olarak niteleyen Mijatovich, buna diğer bir örneğin, Sırbistan ve Bulgaristan'ın Makedonya üzerindeki çıkar çatışmalarında gösterdiği tavır olduğunu söylemektedir. Sırlar, İstanbul'daki Bulgar

38 "King and Queen of Servia Slain", The New York Times, 12 June 1903. Mijatovich'i çok etkileyen bu hadisenin ardından Mijatovich görevinden istifa etmiş, bir daha da Sırbistan'a dönmemiştir. Tüylar ürperten olayın Mijatovich'i bu denli etkilemesinin belki de en önemli nedeni onun bir kâhinin seansına katılarak, bu hadise hakkında önceden bilgi edinmesiydi. Buna göre olaydan bir ay önce Kral Alexander'in öldürüleceği aynen anlatılıyordu. "A Calirvoyant's Prediction", The New York Times, June 12, 1903. Bu hadise Osmanlı saltanatını da alarma geçirmiş ve güvenlik üst seviyeye çıkartılmıştır. Sultan Abdülhamid'i korumakla görevli piyade ve süvari muhafız kıtaları daha da güçlendirilmiştir. Yıldız tepelerine ikinci fırka konuşlandırılmış, ihtiyaçları giderilmiştir. Tahsin Paşa, Sultan Abdülhamid, Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990, s. 43.

35 Mijatovich, A Royal Tragedy..., s. IX-X.

36 Mijatovich, A Royal Tragedy..., s. 95.

37 Mijatovich, The Memoirs..., s. 87.

Eksarhlığı'nın engellemelerine ve karşı çıkmasına rağmen Üsküp Başpiskoposluğu'na 1897 yılında bir Sırp (Archimandrite Firmilian Drazich)'ı seçtirmeyi ve vekâleten o görevin başına getirmeyi başarmışlardı³⁹. Fakat bunun İstanbul'daki Rum Kilisesi tarafından kutsanması gerekiyordu. Aksi takdirde bu seçimin bir anlamı ve değeri yoktu. Rum kilisesinin kutsaması için de Osmanlı Devleti'nin onayı gerekiyordu⁴⁰.

Mijatovich'in İstanbul'daki ilk görevlerinden birisi, başpiskopos olarak seçilen Archimandrite Firmilian'ı Üsküp başpiskoposu olarak kutsanmasının Osmanlı Devleti tarafından sağlanması için gerekli girişimlerde bulunmaktır⁴¹. Çünkü Sırp Kral'ı Aleksander 1900 yılı Şubat ayında yazdığı mektupta Üsküp Metropolitliği'ne Firmilian'ın tayininin tasdik edilmesini istemişti⁴². Bunun için olağanüstü girişimler sergilemiş ve yüksek bir performans göstermiştir. Mijatovich'in diplomasideki maharetlerini konuşturduğu bu mevzuda, karşısında muhtemel diplomatik manevraları çok iyi bilen II. Abdülhamid vardı.

Mijatovich önce Dışişleri Bakanı bu konu hakkında bilgilendirerek sorunun çözümü için yardım istemiştir. İki yıldır Sırp Başpiskoposun resmi olarak kutsanmadığını ve bunun biran evvel yapılmasını istemiştir. Hariciye Nazırı Tefik Paşa⁴³ ise kendisinin bir şey

yapamayacağını ve bu meselenin tamamen Evkaf Nazırı'nın görev alanına girdiğini söylemiş ve ona yönlendirmiştir⁴⁴.

Yine aynı binada olan Evkaf Nazırlığı'na giden Miyatovic, çok nazik ve çok yakışıklı bir Türk olarak tarif ettiği Evkaf Nazırı Abdullah Galib Paşa'nın⁴⁵ ismarladığı kahveyi yudumlamış ve ikram ettiği sigaradan içmiştir. Mijatovich tam uygun ortamı bulduğunu düşünüp konuya girmiştir ki Evkaf Nazırı içini çekmiş ve *Tabi'i ki sizi gördüğüm ilk anda ne isteyeceğinizi bilmiştim* Mijatovich'e söyledikleri, Sırp Elçisini azmini kırıcı niteliktedir. *Sizden önceki elçi en az 20 defa geldi. Gerçek şu ki kutsama işi Evkaf Nazırlığı'nın elinde gibi gözükse de öyle değil* ifadelerini kullanmıştır. Evkaf Nazırı bu konuyu çözmek için büyük gayret sarf ettiğini ama bir türlü başveziri ikna edemediğini söylemiş ve seçilen başpiskoposun kutsanması gerektiğine kendisinin de inandığını ama Evkaf Nazırlığı'na tamamen hâkim olmadığını söylemiştir. *Eğer elimde olsa, yarın kutsanmış olurdu, fakat dürüstçe söylüyorum ki elim kolum bağlı demiş çözümün adresini ise baş vezir olarak göstermiştir*⁴⁶.

Bunun üzerine başvezir Halil Rifat Paşa'nın⁴⁷ makamına çıkan Mijatovich, yine büyük bir misafirperverlikle karşılanmış, kah-

39 BOA, MV, 93/61, Hicri 09/Ca/1315-Miladi 05.10.1897

40 Mijatovich, The Memoirs..., s. 88.

41 Mijatovich, The Memoirs..., s. 88.

42 BOA, YEE, 63/42, Hicri 18/Ş /1317-Miladi 18.02.1900.

43 Ahmet Tefik Paşa (1845-1936) 1895 yılında Hariciye Nazırı olan Paşa, on dört yıl Hariciye Nazırı olarak görev yapmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in güvenini kazanmış birisidir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin son sadrazamıdır. Bkz: Kemal Beydilli, "Ahmed Tefik Paşa", DİA, c. 2, TDVY, İstanbul 1989, s. 139-140.

44 Mijatovich, The Memoirs..., s. 89

45 Abdullah Galib Paşa'nın ismini Mijatovich anılarında zikretmemiştir. Ama o tarihlerde Evkaf Nazırı Abdullah Galib Paşa (1829-1905)'dır. Başta Maliye Nazırlığı olmak üzere İstanbul Şehreminliği Hüdavendigâr, Kastamonu, Halep, Selanik, Cezayir-i Bahr-i Sefid Valiliklerinde bulunmuştur. 1891 yılında Evkaf Nezareti'ne tayin edilmiştir.

46 Mijatovich, The Memoirs..., s. 89.

47 Halil Rifat Paşa, II. Abdülhamid dönemi sadrazamlarındandır. 7 Kasım 1895 - 9 Kasım 1901 tarihleri arasında sadrazamlık yapmıştır. Nurettin Birol, "Halil Rifat Paşa" Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2003, c. 27/2, Sivas 2003, s. 278.

ve ve sigara ikram edilmiştir. Halil Rifat Paşa önce Boğazın güzelliğinden bahsetmiş daha sonra Sırlara karşı duyduğu dostluk hislerinden söz etmiştir. Daha sonra Başvezirin sebep-i ziyaretini sorması üzerine Mijatovich, konuya girmiş ve seçilen Üsküp başpiskoposunun acilen atanması gerektiğini, yaklaşık iki senedir bu meselenin sürüncemede kaldığını ve halledilemediğini söylemiş, kendisinden bu konuda yardım istemiştir. Başvezir Mijatovic'i dinledikten sonra şöyle demiştir. *Argümanlarınıza kesinlikle cevap verilemez. Kesinlikle haklısınız. Sizin sabrınızın sınırlarının da zorlandığını anlıyorum. Keşke size olumlu bir yanıt verebilseydim. Fakat yapamam. Bu iş tamamen majestelerinin elindedir. Bence Sultan'dan bir görüşme talep edin. Eminim ki olumlu yanıt alacaksınız*⁴⁸.

Görüldüğü gibi bakanlar ve başvezir, Firmilian meselesine karışmak istememişlerdir. Zira bu mesele küçük gibi görünse de büyük anlamları vardır. Belirgin bir şekilde, geçiştirme ve oyalama taktiği işlemektedir. Çözüm adresi ise Sultan Abdülhamid olmuştur.

1. Abdülhamid ile Görüşme Talebi

Bu Mijatovich'in daha ilk turlarıdır ve yolun başındadır. Bab-ı Âli'den Yıldız Köşkü'ne geçer ve Tahsin Paşa'yı bulur. Tahsin Paşa Başkitâbetde çalışmaktadır ve padişahın özel sekreteridir. Mijatovich yaptığı girişimleri anlatırken, mekân tasvirini de ihmal etmemiştir. Bu tasvirler bürokrasinin işleyişi hakkında bize verdiği birinci elden bilgiler nedeniyle harikulade önem önemlidir. Mijatovich, Tahsin Paşa'nın geniş bir salonda çalıştığını ve bu salonun aynı zamanda bekleme salonu olduğunu belirtmektedir. İki tarafta da koltuklar ve sandalyeler vardır. Tahsin Paşa masasında

birbiri ardına randevuları almaktadır. Her gelen kısık sesle adeta fısıldayarak görüşme istemelerinin nedenlerini iletmektedir. Salon Abdülhamid ile görüşmek isteyenler ve randevu almak isteyenlerle doludur. Mijatovich içeri girmiş, Tahsin Paşa onu ayakta karşılamış ve elini sıkmıştır. Mijatovich sessizce majesteleriyle görüşme talebinde bulunmuştur. Konu yine, seçilen Üsküp başpiskoposunun kutsanması için gerekli emrin verilmesi ile ilgilidir. Tahsin Paşa notunu almış ve o akşam kendisine sonucu ileticeğini söylemiştir⁴⁹.

Mijatovich cevabın Cuma gününe kadar geleceğinden şüphelidir. Daha öncesinde yaşadığı deneyimden dolayı bu cevabın çok geç verileceğini düşünürken, ertesi sabah cevap gelmiştir. Özel bir ulakla bir mektup gönderen Tahsin Paşa, Abdülhamid'in kendisini gelecek Cuma, selamlık resminde beklediğini belirtmiştir. Yani üç gün sonrasına randevu vermiştir. Kendi meslektaşlarından da duyduğuna göre Sultan ile yüz yüze görüşmek için randevu almanın kolay olmadığını çok iyi bilmektedir. Ama üç gün sonrasına verilen randevu kendisini bir hayli şaşırtmış ve fevkalade mutlu etmiştir. Bunu kendisinin başarısı olarak göreyerek Sırp hükümetine bir yazı yazarak durum hakkında bilgi vermiştir. Hatta başpiskopos Firmilian'a da bir yazı yazarak önümüzdeki Cuma kendisinin kutsanmasına yönelik emir vermesi için sultanla görüşeceğini söylemiştir⁵⁰. Öyle görülüyor ki Mijatovich çok iyimserdir ve iki yıldır uğraşılan sorunu Cuma günü çözeceğini düşünmektedir. Fakat gelişmeler hiç de Sırp Diplomatın beklediği gibi olmayacaktır.

2. Cuma Selamlığı Birinci Hafta

Cuma selamlığı, Padişahların Cuma na-

48 Mijatovich, The Memoirs..., s. 90.

49 Mijatovich, aynı eser, s. 90.

50 Mijatovich, aynı eser, s. 91.

mazına için Hamidiye Camii'ne giderken düzenlenen bir törendi. Güvenliğin üst düzeyde olduğu bu törende, teşrifat memurları görevlilerin törene iştirak edip etmediklerini kontrol ederler ve törenden önce padişaha sunarlardı. İnzibat ve teşrifatın tam olduğuna dair bilgiyi aldıktan sonra saltanat arabası Daire-i Hümayun'un kapısının önüne gelerek sultanı alırdı. Daha sonra araba sıra sıra dizilmiş askerler ve devlet erkânı arasından camie giderdi⁵¹. Yıldız Köşkü'nü geniş bahçeli, bir tepenin doğuya bakan yamacında inşa edilmiş bir yer olarak tarif eden Mijatovich, Yıldız Sarayı'nın giriş kapısının birkaç yüz metre aşağısında basit ve küçük pencereleri olan tek katlı Sefirler Konağı'ndan da bahsetmektedir. Pencereleri sultanın camie giderken kullanacağı yola bakan bu ev, Büyükelçiler, Bakanlar ve onların eşleri ve olağanüstü seçkin yabancılar için ayrılırdı⁵².

Mijatovich o Cuma erkenden Sefirler Köşkü'ne gitmiş en iyi pencereyi seçmiştir. Sadece Sultan'ın en iyi görüldüğü değil aynı zamanda sultan tarafından en iyi görülebilecek pencereyi kapmıştır. Abdülhamid, açık Viktoria arabası ile ilerlerken gözlerini elçilerin olduğu pencerelere doğru çevirmiş ve beyaz eldivenli eliyle Mijatovich'in ve oradakilerin selamına karşılık vermiştir. Camiye girdikten 5 dakika sonra sultanın yakınındaki isimlerden birisi olan Küçük Emin Bey, Sefirler köşküne gelmiştir. Köşkte Mijatovich'in haricinde diğer elçiler ve onların eşleri ve yabancı diplomatlar da vardır. Küçük Emin Bey Mijatovich'in yanına gelmiş ve onu gülerken selamlamıştır. Abdülhamid'in imparatorluk selamını kendisine ileten Emin Bey şöyle devam etmiştir. *Majesteleri ekselanslarının sağlığını soruyor.*

Mijatovich: *Teşekkür ederim gördüğümüz*

gibi sağlığım gayet iyi.

Küçük Emin Bey *Ayrıca majesteleri eşinizin nasıl olduğunu soruyor* Fakat Küçük Emin Bey Mijatovich'in eşini görememiştir. Neden getirmediğiniz dercesine *fakat eşiniz yok* deyince Mijatovich, Sultan ile görüşeceği için getirmediğini söylemiştir. Emin Bey bunun üzerine *Evet, majesteleri siz ekselanslarıyla, selamlık sonrası sarayda görüşmeyi planlamıştı fakat saraydan ayrılırken kız kardeşi geldi. Majesteleri kız kardeşiyle görüşmeyi planlamaktadır* demiş ve Abdülhamid'in şu mesajını iletmiştir. *Eminim ki Mösyö Mijatovich kadınlara neler borçlu olduğumuzu bilirler. Bu nedenle beni bağışlamasını dilerim. Fakat gelecek Cuma onu kesin göreceğim*⁵³.

Mijatovich hayal kırıklığına uğramıştır. Abdülhamid'le büyük bir ihtimalle görüşmeyi beklerken adeta sudan bir bahaneyle görüşmeyi bir sonraki haftaya ertelenmiştir. Mijatovich bunun üzerine diplomatik bir nezaketle şunu söylemiştir. *Anlıyorum. Majestelerinin kız kardeşi prenses üzerinde bu kadar hassasiyetle durmasından fevkalade memnun oldum. Sırplar arasında da bir kız kardeş her zaman erkeklerin saygı gösterecekleri kişiler arasındadır ve çok özel bir yere sahiptir diyerek Abdülhamid'in bu tavrını takdir ettiğini iletmiştir*⁵⁴.

Cuma Selamlığı İkinci Hafta

İkinci hafta yani bir sonraki Cuma günü aynı yerde yerini alan Mijatovich pencerelerden birinde uygun yeri kapmak için erkenden sefirler köşküne gitmiştir. Fakat o gün Mijato-

51 Tahsin Paşa, aynı eser, s. 175-176.

52 Mijatovich, aynı eser, s. 90.

53 Mijatovich, aynı eser, s. 92.

54 Mijatovich, aynı eser, s. 93.

vich Abdülhamid'i çok üzgün görür. Abdülhamid arabasıyla geçerken gözlerini kaldırır ve ona bakar. Mijatovich'in başını eğerek selamlamasına *ilgisiz ve cansız* bir şekilde karşılık verir. Birkaç dakika sonra Emin Bey köşke gelerek *majesteleri, ekselanslarına imparatorluk selamıyla selamlıyor, sizin sağlığınız ve eşiniz ekselanslarının sağlığını soruyor... fakat onu burada göremiyorum?* deyince, Mijatovich: *teşekkür ederim ben iyim karımda çok iyi fakat onu yanımda getirmedim majesteleri ile görüşme yapma şerefine nail olacağım için getirmedim.* Emin Bey tıpkı geçen haftaki gibi Mijatovich'in tabiriyle *üşümüşçesine* ellerini ovuşturmaya başlamıştır. Emin beyin bu hareketinden olumsuz bir yanıt geleceğini sezen Mijatovich yine hayal kırıklığı içindedir. Bir mazeretin geleceği bellidir. Emin bey bu kez *Majesteleri, ekselanslarına şu mesajı iletmemi emrettiler. Tam saraydan ayrılıyordum ki Paris Büyükelçiliğinden uzunca bir telgraf geldi. Onları deşifre etmek gerekmektedir. Maalesef Sırbistan büyükelçisini bugün kabul edemeyeceğim. Fakat muhtemelen önümüzdeki Cuma olur' dedi demmiştir*⁵⁵.

Mijatovich teşekkür ederek haftaya görüşmek için oradan ayrılmış, ikinci hafta da eli boş dönmüştür.

4. Üçüncü Hafta

Üçüncü hafta yine Cuma günü Cuma selamlığı için yerini alan Mijatovich yine padişahı selamlamış ve padişah camiye girdikten sonra Emin Bey gelmiş ve padişahın selamını iletmiştir. Tıpkı bir önceki ve ondan önceki haftalarda olduğu gibi, Emin Bey, *Majesteleri, ekselanslarını camdan görmüş ve sizi görmekten çok memnun olmuştur. Ekselanslarının ve eşlerinin sağlığını soruyor, ki onu bu hafta yine göremiyorum!* Mijatovich ilk iki haftada verdiği cevabın aynısını vermiş-

tir. Sultanla görüşeceği için onu getirmediğini yinelemiştir. Emin Bey de yine ellerini *görünmez bir suda ve görünmez bir sabunla yıkıyormuş gibi* ovuşturmuştur. Bu haftada görüşme gerçekleşmeyecektir. Çünkü alınan bir habere göre Alman Büyükelçisi Marschall Von Bieberstein'in geleceği ve ertesi sabah Berlin'e gideceği için acelesi olduğundan bugün mutlaka sultanla görüşmesi gerektiği söylenmiştir. Ayrıca Abdülhamid'in Emin Bey ile gönderdiği mesajında *Bay Mijatovich çok iyi bilir ki Bieberstein bir saat belki daha fazla konuşabiliyor ve görüşme uzayabiliyor. Bu nedenle, Bay Mijatovich'i beklelemek istemem. En iyisi haftaya Cuma günü görüşelim* dediği ifade edilmektedir⁵⁶.

Emin Bey'in iletildiği bu mesaj artık bardağı taşıran son damla olmuştur. Kendisini sabırlı olarak addeden Mijatovich'in dayanacak hali kalmamış ve Emin Bey'e şu sözleri söylemekten kendisini alamamıştır:

*Bakan şimdi Emin Bey! Biliyorsunuz ki ve majesteleri bilirler ki bu üçüncü cumadır majestelerinin emri üzerine geliyorum fakat görüşemiyorum. Lütfen majestelerine iletiniz ki haftaya Cuma tekrar geleceğim, dördüncü Cuma da kabul edilmezsem, bu odadan çıkacağım, elçiliğe gidip bavulumu toplayıp kimseye hoşça kal demeden gideceğim*⁵⁷.

Buradan da anlaşılıyor ki Mijatovich'in artık dayanacak sabrı kalmamıştır. Emin Bey ise onu sakinleştirmek için sultanın kendisine kişisel bir sempati beslediğini ve kendisini görmeyi çok istediğini belirtmiştir. Bu kadar küçük bir hadiseye çok abartılı bir biçimde tepki gösterilmesine gerek olmadığını söyleyerek Mijatovich'in tepkisini azaltmaya çalışmıştır⁵⁸.

5. Dördüncü Cuma ve Görüşmenin

56 Mijatovich, aynı eser, s. 93.

57 Mijatovich, aynı eser, s. 93.

58 Mijatovich, aynı eser, s. 93.

55 Mijatovich, aynı eser, s. 93.

Nihayet Gerçekleşmesi

Nihayet 4. Hafta Cuma günü Cuma selamlığından sonra Emin Bey Mijatovich'i Sefirler Köşkü'nden almış ve oradan Yıldız Köşkü'ne bağlayan bir koridordan geçerek saraya geçmişlerdir. Emin Bey, Mijatovich'i, Abdülhamid'in baştercümanı İbrahim Paşa'ya teslim etmiş ve o noktadan itibaren konuğa İbrahim Paşa eşlik etmeye başlamıştır. Mijatovich ve beraberinde getirdiği tercümanı Ermeni Samardji bir odaya alınmıştır. Odada Sultan Abdülhamid kendilerini beklemektedir. Mijatovich'in kendi tercümanını yanında getirmesi padişaha karşı bir saygısızlık değildir. Zira bu bir kuraldır. Her elçi padişahın tercümanının yanında kendi tercümanını da getirmek durumundadır. Bilindiği gibi Sultan Abdülhamid Fransızca bilmektedir. Ama Fransızca konuşmayı tercih etmemektedir. Bu durumda sultan Türkçe konuşacak, İbrahim paşa Fransızcaya çevirecek ve Mijatovich'in tercümanı da onu doğrulayacaktır. Resmi selamlamanın ardından Abdülhamid küçük bir sofaya oturmuştur ve Mijatovich'e de işaret etmiş ve buyur etmiştir.

6. Abdülhamid'in Oyalama Taktiği: İskoç Viskisi ve İngiliz Kadınları

Mijatovich Sultan'ın tam karşısına bir sandalyeye oturmuştur. Göğsünden önceden hazırlanmış olduğu notların bulunduğu notdefterini çıkarmıştır. Uzun uğraşlar sonucu edindiği bu fırsatı değerlendirmek ve konuya direkt girmek için hamle yapan Mijatovich söze başlamıştır. Fakat *Majesteleri bana... demeye kalmadan Abdülhamid sağelini kaldırmış ve Ekselansları lütfen durun. Size birkaç soru sormak istiyorum. Birinci sorum: İngiltere'de nekadar görev yaptınız?*

Mijatovich yaklaşık yedi yıl.. demiştir⁵⁹.

Abdülhamid *o halde İngiliz toplumunu çok iyi biliyorsunuz?* Abdülhamid tüm bunları Türkçe söylüyor ve İbrahim Paşa da tercüme ediyordu.

Mijatovich, *Evet yeterince fırsatım oldu.*

Abdülhamid, *O halde İngiliz kadınları hakkında ne düşünüyorsunuz?*

Mijatovich derdini anlatabilmek için zaten 4 hafta beklemiştir. Tam mevzuya gireceken Abdülhamid'in, sorduğu bu sorular çok açık bir şekilde oyalama taktiği uyguladığını göstermektedir. Mijatovich İbrahim Paşa'nın tercümesine ilk başta inanamaz. Şaşırmıştır. Konuyla uzaktan yakından alakası olmayan *İngiliz kadınları* acaba bir tercüme hatası mı? Diye düşünmüş kendi tercümanına soruyu doğrulamıştır. Soruda bir yanlışlık olmadığı teyid edilince Mijatovich: *Majesteleri bu soruyu ne manada sordu bilmiyorum ama şunu biliyorum ki İngiliz kadınları güzel ve sağlıklıdır. İyi anneler inançlı eşler, güvenilir dostlardır.*

Abdülhamid: *Evet, oraya gittiğimde güzel kadınlar görmüştüm orda*

Mijatovich *Majesteleri hiç İngiltere'de bulundu mu bunu hiç bilmiyordum?*

Hatırlanacağı üzere Sultan Abdülaziz (1861-1876) Fransa İmparatoru III. Napolyon'un Uluslararası Paris Sanayi Sergisi için düzenlenecek olan açılışa daveti ve hemen ardından İngiltere kraliçesi Viktoria'dan gelen davet üzerine Avrupa ile ilişkiler geliştirme ve barışın güçlenmesini sağlamak için Avrupa seyahatine çıkmıştır. Abdilaziz, 21

59 Mijatovich bilindiği gibi İstanbul'a gelmeden önce İngiltere'de Sırbistan'ın tam yetkili temsilcisi olarak görev yapmıştır. Önce 1884-1885 daha 1895-1900 toplamda 6 yıl İngiltere'de bulunmuştur.

Haziran 1867 de resmi temaslarda bulunmak üzere Avrupa seyahatine çıkan ilk Osmanlı sultanı olmuştur. Fransa, İngiltere, Belçika, Prusya ve Avusturya-Macaristan'ı kapsayan gezi 7 Ağustos'ta son bulmuştur. Bu geziye o zamanlar şehzade olan V. Murad ve II. Abdülhamid de katılmışlardır⁶⁰. Abdülhamid o gezide yaşadıklarını Mijatovich'e şu şekilde anlatmıştır:

Biz Londra geldiğimizde, yakışıklı, uzun boylu savaştı görünümüne bir albayı bize yardımcı olarak verdiler. Bizimle tanıştırdıktan sonra biran ayrıldı ve iki bardakla bir şişeyle döndü. 'Efendim ben İskoç kökenliyim. İskoçların birçok güzel özelliği gibi benim de gurur duyduğum özellikleri arasında, ürettikleri mükemmel İskoç viskisi vardır. Umarım zat-ı âlileri beni ve benim ülkemi bu harikulâde viskiyi tadarak şerefli edeceklerdir. Bunun üzerine ağabeyim Murad, Herhalde bizim peygamberimizin alkollü içecekleri yasakladığını bilmiyorsun?. Teşekkür ederiz albay ama bu alkollü tadamayız'⁶¹.

Biraz ısrarcı olan Albay *Oooo fakat sizin peygamberiniz İskoç viskisinin ne olduğunu bilmiyordu. Eminim ki özellikle bu viskiyi yasaklamamıştır* dese de albayın bütün ısrarlarına rağmen hem Abdülhamid hem de ağabeyi Murad viskiyi tatmamışlardır. Albay ısrarlarına karşılık bulamayınca bu kez *çok üzgünüm ki bu iklimde sağlığınız ve sıhhatiniz için çok yararlı bir şeyden kendinizi alı koyuyorsunuz* demiş ve kendisi içmek için müsaade istemiştir. Abdülhamid ve Murad *Bir sakıncası yok. Sizin dininiz alkollü içecekleri yasaklamıyor, bu nedenle istediğin kadar İskoç viskisi içebilirsin* demiştir. İleriki günlerde albayın çok

ıçki içtiğini fark eden şehzadeler, onun adına üzölmüşlerdir. Görevini en ufak şekilde aksatmamasına rağmen onun bu derece çok içmesinden kendilerini sorumlu hissetmişlerdir. Abdülhamid, ağabeyi Murad'ın bir akşam kendisine *bizim dostumuz olan albayın çok içki içtiğine yönelik dikkatini çekmemekle ona karşı arkadaşlık görevimizi tam olarak yerine getirmiş oluyor muyuz?* Emir subayının bu kadar çok içki içmesini dertlenen şehzadeler sonunda bunu kendisine söylemeye karar vermişler ve bir yemekte albaya *Albay! Biliyoruz ki sen bizim arkadaşımzsın. Ve sen de umuyoruz biliyorsundur ki bizde senin arkadaşınız. Ve arkadaşların olarak senin çok İskoç viskisi içtiğini düşünüyoruz* deyince İskoç asıllı albay arkasına yaslanmış önce Murad'a sonra Abdülhamid'e bakmış ve *Ney! Zat-ı âlileri benim çok viski içtiğimi mi düşünüyorlar?.. Merak ediyorum doğrusu karımın ne kadar içtiğini görselerdi ne derlerdi'⁶²?*

Abdülhamid Mijatovich'e anlattığı mevzuu kadınlara getirmiş ve tekrar şu soruyu sormuştur. *Evet Bay Mijatovich, İngiltere'de uzun bir süre kalmış birisi olarak size şu soruyu soruyorum: İngiliz kadınlarının çok alkol aldığı doğru mu?* Mijatovich bu soruya *Majestelerini temin ederim bu doğru değildir. İşçi sınıfındaki kadınlar çok içki içebilirler. Fakat orta sınıf ve üst sınıf kadınlar asla fazla içmezler şeklinde karşılık verince Abdülhamid Pratik bilginizle benim tespitimi doğruladığınız için memnun oldum. Ne zaman uzun boylu iyi yetişmiş yakışıklı İngiliz erkeklerini görsem, kendi kendime derim ki mümkün değil bu ırkın anneleri İskoç viskisi içmezler'⁶³.*

Abdülhamid İngiliz milleti hakkında çok kitap okumuştur ve bunu Mijatovich'le paylaşır. *Düşünüyordum ki İngiliz kadınları eski zamanlarda şimdikinden daha güzeldi. Çünkü*

60 Cevdet Küçük, "Abdülaziz", DİA, c. 1, TDVY, İstanbul 1988, s. 180. Ayrıca bkz: Bedi Şehsuvaroğlu, "Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sy. 1, İstanbul 1967, s. 41-51

61 Mijatovich, aynı eser, s. 97.

62 Mijatovich, aynı eser, s. 97.

63 Mijatovich, aynı eser, s. 97.

bir papaz onları görüyor ve kim olduklarını soruyor ve İngiliz oldukları cevabını alınca "siz ingiliz değilsiniz, Anceliksiniz (Angelic) (Melek gibisiniz)! Demiştir.

Abdülhamid'in anlattıkları aslında oyalama taktiğinin bir parçası olduğu için Mijatovich'i kızdırsa da, biraz da hoşuna gitmiştir. Bunu bir fırsat olarak görmüş ve sultanın tarihini kendi ağzından dinleme imkânını yakaladığını düşünerek tarihçi refleksiyle değerlendirmeler yapmıştır. Bir yandan da sorumluluğu gereği esas mevzuya girmek için fırsat aramaktadır. Konuşma uygun bir zemine gelse hemen konuya girecektir. Sonunda fırsatı da yakalamış gididir. Çünkü padişahın son cümlesi *angelictir*. Yani melek, Ruhani varlık. Hemen söze giren Mijatovich *Majestelerinin meleklerden bahsetmesinden memnuniyet duyarım ki melekler deyince bu bana Üsküp ARCHBİSHOP seçimini hatırlattı*⁶⁴...

Mijatovich'in bu hamlesi diplomat zekâsıyla açıklanabilse de karşısındaki kişi diplomasideki incelikleri çok iyi bilen birisidir. Hiç hoşlanmadığı bir şey duymuşçasına oturduğu sofadan kalkarak *Sayın büyükelçim, İngiliz kadınlarıyla ilgili bu güzel sohbetimizin ardından, bana keşişlerden bahsetmeyeceksin değil mi?! Kaldı ki Firmillian meselesi çözüm için uygunlaşmadı. Eğer belli bir seviyeye gelirse ben sizi haberdar ederim ve işte o zaman keşişlerden konuşabiliriz. Bon jour!* demiş ve beyaz eldivenli sağ elini uzatmış ve odayı terk etmiştir⁶⁵.

Mijatovich şaşkındır. Bir ay boyunca her hafta gelerek meselesini anlatmak için büyük çaba harcamış en sonunda aradığı fırsatı yakalamıştır. Fakat görüşme süresi de Mijatovich'in tabiriyle *Abdülhamid'in İskoç viskisi ve İngiliz kadınları ile ilgili dedikodularla harcanmıştır*. Mijatovich bu durumu şu

cümleyle özetlemektedir. *Diplomatik çabalarım tamamen bir fiyasko oldu*. Öyle ki kendisinin düştüğü bu duruma gülmekten kendisini alamamıştır. Kendisinin gösterdiği *dürüst* diplomasiye karşı Abdülhamid'i çok *kurnaz* ve *marifetli* bulmuştur⁶⁶.

Abdülhamid Üsküp başpiskoposluğu meselesini önemsiyordu. Abdülhamid'in başkâtibi Tahsin Paşa'nın anlattıklarına göre bir gün, pürdikkat tiyatro izlerken Tahsin Paşa'ya dönerek: *Başkatip Paşa, Üsküp'te ne kadar Bulgar nüfusu var* diye sormuştu. Tahsin Paşa, Sultan Abdülhamid'in amacının Üsküp'teki Bulgar nüfusunun araştırılmasını sağlamak olduğunu anlamıştır. Çünkü o sıralar Bulgarlar Üsküp'te metropolitlik açmak istediği bilinmektedir. Abdülhamid bu isteğin makul ve mantıklı bir nedeninin olup olmadığını bu şekilde öğrenmek istemiştir. Tahsin Paşa da telgrafın başına geçerek Üsküp Valisi Hafız Paşa'yı telgraf makinesinin başına ça-

64 Mijatovich, aynı eser, s. 99.
65 Mijatovich, aynı eser, s. 99.
66 Mijatovich, aynı eser, s. 99. Mijatovich, Kral ve Kraliçe'nin 1903'te vahşice öldürülmesinin ardından Sipiritualist akımlara kapılmıştır. İngilizce'den Sırpçaya çevirdiği dini kitapların da etkisiyle ve vahşi cinayetten 3 ay önce kehanet yetenekleri olan ünlü İngiliz gazeteci William Thomas Stead'ın kâhinlik seanslarına katılıp olacaklara dair duyduğu kehanetlerin aynen çıkmasını oluşturduğu etkiyle kendisini Spiritizme vermiştir. 1908 yılında eşini kaybedince dul bir erkek olarak hem yeni Kral Peter Karageorgovic hem de Sırp hükümetinin adayı olarak o zaman Sırbistan'a bağlanan Üsküp Başpiskoposluğu'na aday olarak gösterilmiş ise de, bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Şu da unutulmamalıdır ki Mijatovich'in ruhçu akımlara kapılmasında, annesinin eve getirdiği, gerçek mesleği kâhinlik olduğu söylenen orta yaşlı bir terlik satıcısının, daha 15 yaşındayken onun elini tutarak, geleceğe dair şeyler söylemesinin ve yıllar sonra bunların gerçekleştiğini düşünmesinin büyük etkisi olmuştur. Mijatovich, aynı eser, s. 12-13.

ğirtmiş ve padişahın iradesini iletmiştir. Ertesi gün Üsküp Valisi Bulgar nüfusunun üçbininin üzerinde olduğunu telgrafla bildirmiştir⁶⁷.

Üsküp Metropolit'i'nin Sırp Rum ya da bir Bulgar'dan seçilmesi basit bir mesele gibi gözüke de Balkan Devletleri arasında Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmenin önündeki engellerden belki de en önemlilerinden birisiydi⁶⁸. Firmillian Üsküp Metropolitliğini vekaleten 1904 yılına kadar sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu konuda anlaşamadıkları için, çıkan ihtilaftan Abdülhamid oyalama taktiğiyle yararlanmasını bilmiştir.

7. Mijatovich'in Yıldız Tiyatrosuna Davet Edilmesi

Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'ndaki tiyatrosundan da anılarında bahseden Mijatovic, Abdülhamid'in kendisini bu tiyatrodaki ağırladığını söylemişti, ayrıca Yıldız'daki tiyatro salonunun Avrupalı tarzda modern bir tiyatro salonu olduğunu ifade etmiştir. Yıldız tiyatrosu hakkında mekânsal bazı tariflerde bulunan Sırp diplomat, bulunduğu yer hakkında detaylı tasvirler yapmıştır. Tiyatronun Abdülhamid'in yaşadığı, yani harem daireesine bitişik olduğunu söylemektedir. Bu iki yapı uzun bir galeriyle birleştirilmiştir. Yıldız tiyatrosunda zaman zaman padişahın kadınları, İtalyan ve Fransız operetlerini dinlerler-

di⁶⁹. Bu tiyatro Alman kayzeri II. Wilhelm'in 1900 yılında yaptığı ziyaret onuruna inşa edilmişti.⁷⁰

Abdülhamid'in tiyatro ve operaya olan ilgisi zaten bilinmektedir⁷¹. Tiyatro ve opera, bir nevi sefirler ve yabancı misyon temsilcileriyle görüşmek için vesileydi. Abdülhamid, yabancı elçileri Cuma selamlığından sonra Çit Köşkü'nde kabul ettiği gibi bazen de Yıldız Sarayı'nda akşam yemeğine davet ederdi⁷². Elçiler önce akşam yemeğine alınır ve onlara Mabeyn Mızıkası'nın çaldığı opera parçaları eşliğinde yemekler ikram edilirdi. Yemeğin ardından tiyatroya geçerek misafirleriyle birlikte tiyatro ve opera izlerdi. Tiyatronun bitiminde ise elçilere Abdülhamid'in yaverleri eşlik eder ve sefarethanelelerine kadar bırakırdı⁷³.

Her yaz bir yabancı opera gurubu Yıldız Sarayı'na davet edilirdi. Bunlar genellikle İtalyanlar olurdu. Bu tiyatrodaki seyirci olarak Sultan Abdülhamid ve görevleri olan yaverleri bulunurdu. Bazen de ülkelerin onurlandırmak ve iltifat etmek istediği büyükelçileri ve temsilcileri bulunurdu⁷⁴. Bu onurlandırılmak istenen elçiler arasında Mijatovich de bulunmuş ve Yıldız Sarayı'nda akşam yemeğine davet edilmiştir. Yemekten sonra majestelerinin daveti üzerine Yıldız tiyatrosuna geçmek için hazırlanmışlardır. Davetli olarak Mija-

67 Rum Patrikliği Firmillian'a karşı çıkmış, Karadağ Prensi Nikola ve Rusya da işin içine girince sorun daha da büyümüşü. Tahsin Paşa, aynı eser, s. 19. Tahsin Paşa hatıratında Abdülhamid'in Bulgar nüfusu hakkında aldığı bilgiden sonra Üsküp Metropolitliğine vekâlet suretiyle *Fermilyan* (*Firmillian*) isminde bir Bulgar'ın tayinine müsaade ettiğini söylese de (s. 19) bu bilgi yanlıştır. Zira Firmillian Bulgar değil Sırp'tır.

68 Tahsin Paşa, aynı eser, s. 68-69.

69 Mijatovich, aynı eser, s. 99.

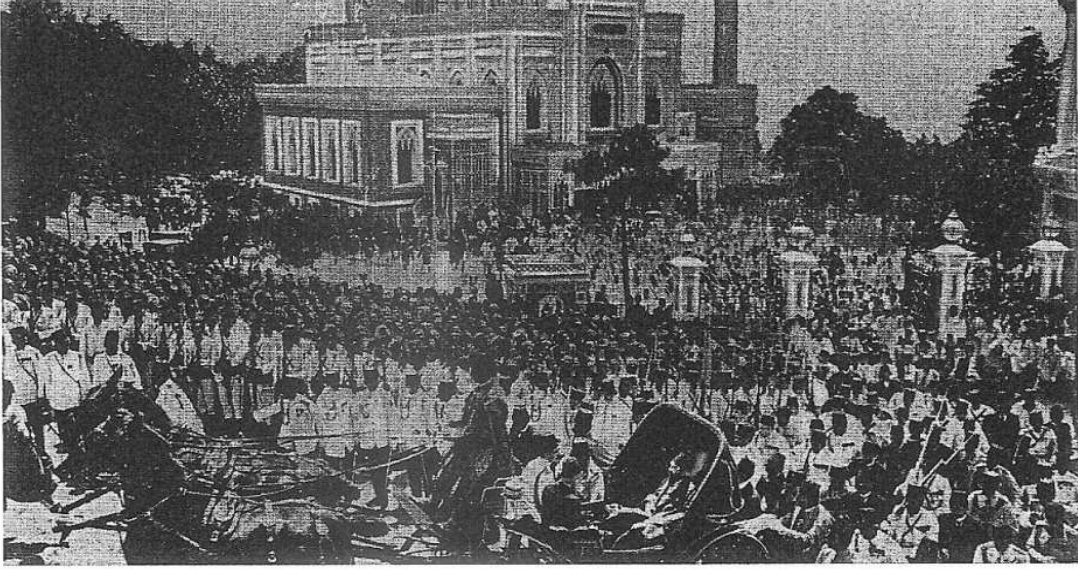
70 François Georgeon, Sultan Abdülhamid, Homer Kitabevi, Çeviren: Ali Berktaş, İstanbul 2006, s. 150-151.

71 Orhan Koloğlu, Abdülhamid Gerçeği, Pozitif Yayınları, İstanbul 2007, s. 315.

72 Tahsin Paşa, aynı eser, s. 17-18.

73 Ali Said, Saray Hatıraları Sultan Abdülhamid'in Hayatı, Nehir Yayınları, Hazırlayan: Ahmet Nezih Galitekin, İstanbul 1994, s. 40.

74 Süleyman Kani İrtem, Bilinmeyen Abdülhamid Hususî ve Siyasî Hayatı, Temel Yayınları, Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2003, s. 81.

Cuma Selamlığı'nda Sultan II. Abdülhamid

tovich, yanında Rus Büyükelçisi Zinovieff ve İran Büyükelçisi Ali Mirza Khan vardır. İbrahim Paşa'nın eşliğinde bir salona alınan misafirler orada 15 dakika kadar bekledikten sonra Sultan Abdülhamid görünmüştür. Abdülhamid misafirleriyle şahsen ilgilenerek onları onurlandırmak istemiştir⁷⁵.

Zinovieff Abdülhamid'in solunda, Mijatovich ise Abdülhamid'in hemen arkasında Mirza Han da Zinovieff'in arkasında Tiyatro salonuna doğru, mobilyalı koridorlardan geçtikten sonra uzun bir koridora girmişlerdir. Sağda solda asılı olan resimler Mijatovich'in ilgisini çekmiş biraz da hayretini celbetmiştir. Zira o Müslümanların resimi sevmediğini sanmaktadır. Gördüğü resimlerin çoğu da savaşları tasvir eden resimlerdir. Abdülhamid aniden durmuş ve tek bir kelime etmeden sağ tarafında bulunan geniş yağlı boya bir tabloyu işaret etmiştir. Gösterdiği tablo Sırlara karşı kazanılan Alaksinac Muharebesini tasvir eden bir tablodur. 1876 yılındaki bu savaşta Türk ordusunun Sırları kovalamasını resmetmektedir. İbrahim Paşa bunu kendisine iletince İbrahim Paşa'ya *Lütfen majestelerine söyleyiniz ki bizim de bu savaşı anlatan yağlı boya bir*

tablomuz var. Fakat farklı şekilde kompoze edilmiş! Abdülhamid Mijatovich'in ne demek istediğini hemen anlamış ve keyifli bir şekilde gülmüştür. Mijatovich Abdülhamid'in bu tavrından onun çok neşeli ve iyi biri olduğu kanısına vardığını anlatmaktadır⁷⁶.

İmparatorluk tiyatrosu İngiliz tiyatroları gibi daire şeklinde dizayn edilmiştir. Yeterince geniş fakat sade ve mütevazı bir biçimde dekore edilmiştir. Tiyatroda sultanın haricinde, Zinovieff, Mijatovich, Mirza Khan, İbrahim Paşa ve 3 ya da 4 yaver bulunmaktadır. Tiyatro tamamen boştur. İtalyan tiyatro gurubu *Fra Diavolo* oyununu oynamaktadır. Mijatovich'e göre çok iyi bir operet fakat fazla iyi olmayan bir sahne dekoru vardır⁷⁷.

Abdülhamid'in müziği sevdiğini anlayan Mijatovich Abdülhamid'i de dikkatle izlemektedir. Sahnede Marianna rolünü üstlenen kişi⁷⁸ rol gereği dua ettikten sonra yatağa girmek için soyunmaya başlamıştır. Bunun

75 Mijatovich, aynı eser, s. 100-102.

76 Mijatovich, aynı eser, s. 100-102.

77 Mijatovich, aynı eser, s. 100-102.

78 Bu oyuncu büyük bir ihtimalle erkekti. Zira yabancı guruplarda kadın oyuncu az olduğu için genellikle kadın rollerini erkekler oynamıştır. Bkz: Süleyman Kani İrem, aynı eser, s. 81

üzerine Abdülhamid kafasını hemen yanında bulunan Zinovieff'e çevirerek ona: *Ekselansları Avrupalı kızların huylarını bilir. Şunu öğrenmek istiyorum bu kızlar gerçekten sahnede tamamen soyunurlar mı*⁷⁹?

Zinovieff ise bu soruya kendi kültürü ve anlayışının verdiği rahatlıkla *böyle kızlar patronlarının zevkine göre hareket ederler. Majesteleri onun patronudur. Hiç şüphe yok ki siz majestelerinin zevkine göre hareket eder. Hiç beklemediği böyle bir cevap karşısında Abdülhamid utanmıştır. Mijatovich Abdülhamid'in, beyaz eldivenli sağ elini kaldırıp kafasını sağa ve sola sallayarak *estağfirullah*⁸⁰ dediğini iletmektedir. Oyunun sonunda Abdülhamid alkışlamadığı için konuklarda alkışlamamıştır. Fakat Mijatovich, Abdülhamid'in İbrahim Paşa'yı sahne arkasına göndererek aktörler ve aktriseler teşekkürlerini ve tebriklerini iletmesini ve bazı hediyeler verdiğini söylemektedir⁸¹. Nitekim Abdülhamid, genellikle oyunculara bir ma-beynci gönürlükle selamını iletirdi⁸².*

Sonuç

1900 yılında İstanbul'a gelen Sırp diplomatın yaklaşık bir yıl görev yapmıştır. İstanbul'da görevi müddetince Sırbistan'ın menfaatlerini gözetmiştir. Anılarında Abdülhamid'i ayrı bir başlıkta anlatmıştır. Üsküp Metropolitliği meselesi ve Sırp Kralı'nın evliliği meselesi Mijatovich'in bu bir yılı doldurmayan görev süresinde onu meşgul eden konular olmuştur. Bu vesilelerle görüşme fırsatı bulunduğu

Abdülhamid'i etkileyici bulmuştur. Gerek İngiltere'de onun hakkında meslektaşlarından duydukları, gerekse de Avrupa kamuoyunda yaygın olan olumsuz kanaatin oluşturduğu ön yargılar, Abdülhamid'le görüşükten sonra tamamen dağılmıştır.

Tarihçi kimliğini de kullanarak olayların öncesini ve sonrasını çok iyi tahlil eden Mijatovich ayrıca çok iyi bir diplomat olduğunu da göstermiştir. Tarihçirefleksiyle Abdülhamid'in anlattıklarını ayrıca İstanbul'da yaşadıklarını unutmamak için yaptığı görüşmelerin ardından hemen not etmiştir. Bu anılarında Abdülhamid hakkında bilinenlerin yanında bilinmeyenlere de yer veren Sırp diplomat, Abdülhamid'in Balkanlar'da uyguladığı dış politikanın ipuçlarını vermiştir.

Buna göre Abdülhamid'in dış politikada bazı meselelerde *oyalama taktiği* uyguladığı bariz bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu taktiği uygularken Abdülhamid'in kullandığı argümanlar da çok ilginçtir. Dikkat edilirse gerek Kral Aleksander'in evliliği hadisesinde gerekse Fermilian meselesinde ve son olarak Yıldız Tiyatrosu'ndaki sohbetle sohbet konusu kadınlardır. Abdülhamid'in bu davranışı kadını oyalama taktiğinde bir araç olarak kullandığı şeklinde yorumlanabileceği gibi kadına verdiği değer şeklinde de algılanabilir. Çünkü *aşk* mevzuundaki Mijatovich'in tabiriyle filozofik yaklaşımı ve 4 hafta her Cuma selamlığında Mijatovich'e eşini sorması, kız kardeşinin geldiğini söyleyerek görüşmesini bir hafta sonraya ertelemesi, Onun kadına verdiği bir değer olarak algılanabilir.

Son olarak bu anılarda Abdülaziz'in Avrupa seyahati ile ilgili ilginç ayrıntılar vardır. Abdülhamid, şehzade Murat ile Sultan Abdülaziz'e eşlik ettiği gezide İngiltere ziyaretinde yaşadıklarını Mijatovich'e anlatmıştır. İskoç viskisiyle ilgili sohbeti ise Abdülhamid'in ve V. Murad'ın alkollü içkiye bakışını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

79 Mijatovich, aynı eser, s. 100-102.

80 Mijatovich burada Abdülhamid'in *Ustafer Allah* şeklinde bir şeyler dediğini söylemektedir. Parentez içinde *God Forbid!* şeklinde tercüme etmiştir. Fakat bu kelimenin hem söyleniş şekli hem de benzerliğine bakılırsa *Estağfirullah* demiş olabileceği muhtemeldir.

81 Mijatovich, aynı eser, s. 100-102.

82 Süleyman Kani İrtem, aynı eser, s. 82

KAYNAKLAR

Arşiv Vesikaları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

İ.DH.: 1141/89048.

İ.HUS.: 84/1318/Ca-55.

MV. : 93/61.

Y.A.HUS.: 402/91, 403/31, 410/80.

Y.PRK.NMH. : 8/36.

Y.PRK.TŞF. : 4/32, 4/33.

Y.PRK.UM. : 14/103.

YEE : 63/42.

Kitap ve Makaleler

"A Calirvoyant's Prediction", The New York Times, June 12, 1903.

"Alexander's Lively Reign", The New York Times 12 June 1903.

"Causes of the Tragedy", The New York Times, 12 June 1903.

"Causes of the Tragedy", The New York Times, 12 June 1903.

"Count Mijatovitch", The Times, 16 May 1932.

"Count Miyatovitch", The Times, 16 May 1932, s. 12

"King and Queen of Servia Slain", The New York Times, 12 June 1903.

"King And Queen Of Servia Slain", The New York Times, 12 June 1903.

"Serbias aynı eserd Envoy Talks of His Nation", New York Times, 23 January 1916.

"Servia's Young King", The New York Times, 3 July 1889.

Ali Said, Saray Hatıraları Sultan Abdülhamid'in Hayatı, Nehir Yayınları, Hazırlayan: Ahmet Nezih Galitekin, İstanbul 1994.

Bırol, Nurettin, "Halil Rifat Pasa", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2003, c. 27/2, Sivas 2003.

Flora (Hayter) Ames, Belgrade, The White City of Death Being The History of King Alexander and of Queen Draga (1903), R.A. Everett & Co, London.

Georgeon, François, Sultan Abdülhamid, Homer Kitabevi, Çeviren: Ali Berktaş, İstanbul 2006.

Glenny, Misha, Balkanlar 1804-1999, Sabah Kitapları, Tercüme: Mehmet Harmancı, İstanbul 2001.

İrtem, Süleyman Kani, Bilinmeyen Abdülhamid Hususî ve Siyasî Hayatı, Temel Yayınları, Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2003.

Kemal Beydilli, "Ahmed Tefik Paşa", DİA, c. 2, TDVY, İstanbul 1989.

Koloğlu, Orhan, Abdülhamid Gerçeği, Pozitif Yayınları, İstanbul 2007.

Küçük, Cevdet, "Abdülaziz", DİA, c. 1, TDVY, İstanbul 1988.

Markoviç, Slobodan G., "Count Cedomilj Mijatovic, A Leading Serbian Anglophile", Balcanica XXXVIII.

Mijatovic, Cedomilj, (Cedomilj Mijatović), The Memoirs of a Balkan Diplomatist, Cassel and Co., London, New York, Toronto, Melbourne 1917.

Mijatović, Čedomilj, Constantine the last Emperor of the Greeks; or the Conquest of Constantinople by the Turks (A. D. 1453), Sampson Low, Marston and Co., London 1892.

Mijatović, Elodie Lawton, The History of Modern Serbia, William Tweedie, London 1872.

Şehsuvaroğlu, Bedi, "Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sy. 1, İstanbul 1967.

Tahsin Paşa, Sultan Abdülhamid, Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990.